

Terje Øien Thomsen, førstelektor og Mona Stenhaug Johannessen, universitetslektor ved UiT-Norges arktiske universitet

Den standhaftige tinsoldat

Om musikk som aktiviserings- og inkluderingsverktøy

Terje Øien
Thomsen

Mona Stenhaug
Johannessen

I denne artikkelen ser forfatterne på, hvordan både musikk- og inkluderingsbegrepet kan forstås i utvidet forstand, og hvordan denne tenkningen kan bidra til å skape gode aktiviserings- og inkluderingsverktøy på en måte som fremmer reell deltakelse for personer i alle aldergrupper og med ulike utfordringer. Forfatterne

arbeider som henholdsvis førstelektor og universitetslektor ved det helsevitenskapelige fakultetet ved UiT-Norges arktiske universitet. Begge har gjennom flere år hatt spesiell interesse for å se på hvordan en kan hjelpe mennesker med spesielle behov til å oppleve likeverdighet

Begrepene inkludering og deltakelse kan oppfattes som, at alle har selvstendig verdi og at alle kan gis mulighet til å bidra på en likeverdig måte. Målet må ikke være at flest mulig skal plasseres i samme klasserom eller på samme institusjon for å bli mer eller mindre passive deltakere i et system, som likevel oppfatter dem som fremmede, og hvor de selv også oppfatter seg som fremmede. Tanken om likeverdighet må være nøkkelen til deltakelse og inkludering, og musikktiltak kan hjelpe til med å samle og forene mennesker.

«Der var engang fem og tyve Tinsoldater, de vare alle Brødre, thi de vare fødte af en gammel Tinskee. Geværet holdt de i Armen og Ansigtet satte de lige ud; rød og blaa, nok saa deilig var Uniformen. Det Allerførste, de hørte i denne Verden, da Laaget blev taget af Æsken, hvori de laae, var det Ord: «Tinsoldater!» det raabte en lille Dreng og klappede i Hænderne; han havde faaet dem, for det var hans Geburtsdag, og stillede dem nu op paa Bordet. Den ene Soldat lignede livagtig den anden, kun en eneste var lidt forskjellig; han havde eet Been, thi han

var blevet støbt sidst, og saa var der ikke Tin nok; dog stod han ligesaa fast paa sit ene, som de andre paa deres to, og det er just ham, som bliver mærkværdig» (Andersen, 1963).

I H. C. Andersens eventyr om den «Standhaftige tinsoldat», følger vi tinnsoldaten med ett ben som forelsket seg i danserinnen av papir som han trodde bare hadde ett ben, men hvor sannheten var, at han ikke kunne se det andre fordi hun holdt det høyt i været.

Eventyret beskriver tinnsoldatens reise frem til han blir kastet i kakkelovnen samtidig som danserinnen.

«Vinden tog i Dandserinden og [hvor] hun fløi ligesom en Sylphide lige ind i Kakkelovnen til Tinsoldaten, blussede op i Lue og var borte; saa smeltede Tinsoldaten til en Klat, og da Pigen Dagen efter tog Asken ud, fandt hun ham som et lille Tinhjerte; af Dandserinden derimod var der kun Pailletten, og den var brændt kulsort» (Andersen, 1963).

Eventyret er blitt tolket på mange måter, men i all sin enkelhet kan vi si at tinnsoldaten med ett ben også representerer at, en har selvstendig verdi, altså at en er like mye verdt selv om en er ulik, og det er nettopp dette inkludering i bunn og grunn handler om.

INKLUDERING, LIKEVERDIGHET OG INTEGRERING

Vår forståelse av inkluderingsbegrepet bygger på Salamancaerklæringen fra

1994 (UNESCO, 2008) som innebærer at alle hører til, tar del i og tilfører noe til fellesskapet. Dette i motsetning til integrering som kan sies å være at noen får være sammen med oss, men på våre premisser (Morken, 2007; Thomsen, 2007a).

Inkludering blir således et begrep, som ikke kan brukes løsrevet fra begrepet likeverdighet (Thomsen, 2007b). Likeverdighet betyr at alle mennesker har lik verdi uavhengig av hvem de er. Gjennom å akseptere dette kan en danne seg et bilde om, at mennesker kan stå støtt i seg selv, slik den standhaftige tinnsoldaten i stor grad gjorde. Likevel vil alle gjennom livet oppleve både at, en kan trenge støtte fra andre og at en selv gir støtte til andre.

Inkludering blir således et begrep, som ikke kan brukes løsrevet fra begrepet likeverdighet

Hver og en søker en balanse både i fysisk og psykisk forstand, som kan gi en helhetsfølelse, en likevekt og en likeverdighet. Dersom en opplever en ubalanse, prøver en å kompensere dette på andre områder for å finne styrke og likevekt for igjen å oppnå en bedre livskvalitet. Hvis en, som tinnsoldaten, for eksempel har en funksjonsnedsettelse som gjør at en ikke oppleves helt som de andre, kan en søke etter andre ting å fylle livet med, som kan gi glede, tilfredsstillende og likevekt. Ett slikt virkemiddel, kan være å skape gode øyeblikk både for

seg selv og sammen med andre ved bruk av musikk.

Denne tolkningen er inspirert av Vygotskys sosialkonstruktivistiske tenkemåte som går ut på at en kan prestere på et høyere nivå «perform a head taller than they are» (Vygotsky, 1978), når en arbeider sammen med andre enn hva en kan klare når en er alene. I området mellom hva en greier på egen hånd og hva en klarer sammen med andre, får hjelpe- ren en medierende rolle. Ved å bli veiledet tilstrekkelig vil en kanskje takle utfordringene bedre og flytte grensene for hva en kan klare alene.

MUSIKK SOM AKTIVISERING OG INKLUDERINGSVERKTØY

Gjennom bruk av musikk vil en kunne oppleve utvikling og stimuli som kan gi følelse av likeverd og fellesskap. Slik sett kan denne typen aktivitet danne en ramme for, hvordan en kan bidra på egne premisser i et fellesskap, der alle får noe eller noen å strekke seg etter, både ferdighetsmessig og sosialt. Å ha kunnskap om hvordan en kan møte mennesker generelt med respekt, oppriktig interesse og ydmykhet gjennom å anerkjenne menneskers behov for å bli sett, hørt og forstått, er sentrale elementer i å skape gode sosiale relasjoner mennesker imellom (Johannessen, 2018).

Både inkludering og musikk kan betraktes som noe universelt. Inkludering dreier seg om, at både de som i utgangspunktet tilhører eksempelvis en skoleklasse og de nye elevene som kommer til, vil endre seg i forhold til hverandre, vil dette

kunne føre til et nytt fellesskap, som tar hensyn til både de, som tidligere har tilhørt gruppen og de, som er kommet til. Disse mekanismene vil også kunne gjøre seg gjeldende på andre samfunnsområder som eksempelvis i forhold til et sangkor, hvor det samme vil skje når det kommer nye til. Det å ha en inkluderende skoleklasse er i så måte ikke særlig forskjellig fra å ha et inkluderende miljø i et pleiehjem eller et sangkor.

I forhold til musikkens universelle uttrykk vil også musikk som begrep kunne nyttes uavhengig av, hvilken definisjon vi legger til grunn. Mehr et. al. (2019) hevder at:

« Music is in fact universal. Music does appear to be tied to specific perceptual, cognitive, and affective faculties, including language (all societies put words to their songs), motor control (people in all societies dance), auditory analysis (all musical systems have signatures of tonality), and aesthetics (their melodies and rhythms are balanced between monotony and chaos) ».

Utfordringene kommer først, når noen skal inkluderes, for hvordan skal vi unngå å komme i en situasjon, hvor personen som skal inkluderes istedenfor blir assimilert? Selve tankegangen om å inkludere noen, forutsetter jo at det er noen som i utgangspunktet er utenfor som skal inn. Inkludering må derfor forstås som en tenkemåte, eller som et mål. Det er med andre ord ikke mulig, at noen utenfra kan bestemme at inkludering skal skje. Ett av verktøyene, vi har for å fremme

inkludering, eller likeverd, er musikk (Johannessen, 2019).

Selve begrepet musikk kan forstås på ulike måter. Gjennom alle tider har det vært diskusjoner både om hva, som er musikk, og hvilken hensikt musikken har. Dissanayake (2012) bruker begrepet protomusikalitet, som beskriver musikalitet som en medfødt egenskap som setter barnet i stand til å kommunisere med eksempelvis mor og far fra fødselen. Dette åpner for å tenke, at alle mennesker er musikalske. Platon nevnte musikken og dens betydning i flere av sine dialoger. I Protagoras (Platon, 2005a) skriver han, at musikken gjør en rolig til sinns og gjør en bedre skikket til å handle og tale. I Timaios tar han opp, at all hørbar musikalsk lyd er beslektet med sjelens kretsløp (Platon, 2005b). Benestad (1998) hevder at musikk er det en opplever som musikk, og at det ikke nødvendigvis trenger å avgrenses til bare å være sang eller toner fra instrument. Alle har evne til å oppleve eller uttrykke musikk, enten en bruker begrepet i tradisjonell forstand eller i en utvidet forstand, hvor musikk også kan forstås som lyden av vindsus, fuglesang eller barnelatter.

Alle har evne til å oppleve eller uttrykke musikk

Musikk kan være ett aktivisering og inkluderingsverktøy inn til vårt eget følelsesregister, altså noe som påvirker oss på flere plan, både emosjo-

nelt, kulturelt og sosialt. Det viktigste her er ikke den målbare kvaliteten, men hvordan musikken påvirker våre emosjoner. Likeledes kan musikk forstås som et universelt språk, som kan benyttes som en kommunikasjonsform, når det verbale språket ikke forstås, eller er en evne en ikke har eller har mistet for eksempel ved demens, utviklingshemming eller i en ulykke for å nevne noen grunner.

Et eksempel vi kan bruke for å beskrive musikkens universelle egenskaper, kan være når en multihandikaped person uten verbalt språk, lager ulike lyder som kan bidra til å skape kommunikasjon og musikk gjennom samspill. En kan da bruke ulike dynamikk, toneleie og rytme, som bidrar til å skape variasjon. Dette stiller selvfølgelig krav til pedagogen, eller terapeuten, som må kunne kartlegge, tolke og handle ut fra hvilken respons som oppstår. Vises emosjonelle uttrykk gjennom glede, latter, tårer eller kanskje redsel? Når en «treffer» og et trygt fellesskap oppstår, kan musikken danne et universelt språk, som kan være et fantastisk bindeledd for å skape fellesskap og likeverdighet mellom mennesker. Bonde (2015) sier at «[...] det handler altså ikke om hvordan en udøver musikk, eller bearbejder auditive stimuli, men derimot om, hvordan en reagerer følelsesmessig på musikk [...]».

Et annet eksempel på hvordan musikk kan brukes i aktiviserings- og inkluderingsarbeid, kan være fra en konsert hvor et barnekor møtte flyktningbarn som var kommet alene

Teknologi kan være ett av flere hjelpemidler i arbeidet med å bruke musikk som aktiviserings- og inkluderingsverktøy i forhold til eldre.

Foto: Mona Stenhaug Johannessen

til et nytt og fremmed land. Barna kunne ikke annet enn sitt eget morsmål. Da lagde dirigenten en bro mellom barna i koret og flyktningbarna ved hjelp av rytme, lyd og bevegelsesaktivitet.

Dirigenten viste hva de skulle gjøre, og barna repeterte. Gjennom musikkaktiviteten fant de et felles språk som var universelt, som alle forsto og som knyttet dem sammen. Aktiviteten skapte mye latter og glede blant alle barna. Dette er et eksempel på et sterkt øyeblikk hvor en kunne fornemme at flyktningbarna, for et lite øyeblikk, kunne glemme savn, traumatiske opplevelser og ha det morsomt sammen med andre barn, med en annen livshistorie.

I forhold til arbeid med eldre kan musikk være et hjelpemiddel for å skape sosiale fellesskap og få frem minner fra et levd liv (Johannessen, 2019).

Dersom noen av de eldre har svekket syn, svekket hukommelse eller

har en demensdiagnose, kan det være vanskelig å forholde seg til tradisjonelle sangpermer med sangtekster. Det å både synge og huske å skifte side når det skal gjøres, kan for noen eldre være en utfordring. I tillegg kan det også oppleves stigmatiserende, at de som trenger hjelp til å bruke sangperm, blir mer synlig under for eksempel opptredener (Johannessen, 2019). Dersom en bruker iPads istedenfor papir, kan dirigenten styre fremdriften, og gjennomføre sideskift for hvert vers. Da kan sangerne konsentrere seg om, hva de skal synge, og slippe å forholde seg til hvilken side teksten befinner seg på. Ved bruk av denne type hverdagsteknologi kan en enkelt legge til rette for at også personer som har utfordringer med denne type musikalsk aktivitet får delta på lik linje med andre. På denne måten blir det enklere å legge til rette for å skape et inkluderende fellesskap, hvor det er de musikalske inntrykkene, som blir

styrende. En kan også bruke Ipads til å legge inn bilder fra øvelser eller konserter slik at en kan snakke om felles opplevelser i etterkant. Da har en i tillegg til det rent musikalske, skapt rom for gode samtaler og minner, med utgangspunkt i felles musikalske opplevelser.

Opplevelsen av musikk og de emosjonelle følelsene, som oppstår ved bruk av musikk, kan være svært individuelle. Som hjelpemiddel i inkluderingsammenheng, vil det derfor være avgjørende å først kartlegge hvilken musikk og hvilke musikkuttrykk som fremmer positive følelser. Samtidig må det ikke bli slik at en ikke tør å prøve ut ny musikk eller anvende musikk, som ikke har hatt god effekt tidligere. Det må være rom for utprøving, og en må huske på, at alle mennesker over tid kan endre og ha en svært variert musikksmak (Bonde & Koudal, 2015). Det å oppleve noe nytt kan derfor bidra til utvikling og nye musikkaktiviteter. Det kan være mange grunner til at en tidligere ikke har opplevd det gode samspillet og den positive opplevelsen gjennom musikk. Eksempelvis kan det tenkes at dagsformen spiller inn, at en i det øyeblikket ikke ønsket musikk, men stillhet, at en var sulten og at det var det som var det viktigste på det tidspunktet, eller kanskje hadde personen dårlig kjemi med den som prøvde ut musikk som aktiviserings og inkluderingsstiltak.

Ved bruk av musikk som aktiviserings og inkluderingsverktøy blir observasjon, kartlegging og evaluering

vesentlige elementer for å kunne vurdere om en har lyktes i å bruke musikk til dette formålet.

Ruud (2013) hevder at musikk får en viktig betydning for dannelse av minner og at musikken dermed får en sentral plass i utviklingen av den enkeltes identitet, og at dette ikke minst dreier seg om sammenhengen mellom musikk og følelser. Bonde (2015) beskriver dette som at musikken «generer min kjærlighet i min kropp, til verden, til dem jeg er sammen med, til dem jeg hører spille eller dem jeg spiller sammen med».

Musikken generer min kjærlighet i min kropp

Det kan være av betydning å definere roller, da det vil bidra til å skape trygghet og forutsigbarhet i relasjon. Dette gjelder både, hvordan den enkelte ser på seg selv og sin rolle, men også hvordan den enkelte i utgangspunktet ser på de andre og deres roller. Tinnsoldaten ser på danserinnen som en person med samme handicap som han selv, mens prinsessen nok ikke har det samme synet på tinnsoldaten. Dette gjør at der tinnsoldaten ser fellesskap, ser danserinnen i utgangspunktet ulikhet. Rolleavklaring ser derfor ut til å være viktig for alle involverte (Johannessen, 2018).

METODISK VERKTØY

I aktiviseringsøyemed kan vi kanskje tenke på pedagogen eller terapeuten som den som planlegger og iverksetter en musikkaktivitet. Han eller hun må

først kartlegge den enkeltes eller gruppens musikkpreferanser, for deretter å planlegge hvordan en rent praktisk kan tilrettelegge aktiviteten.

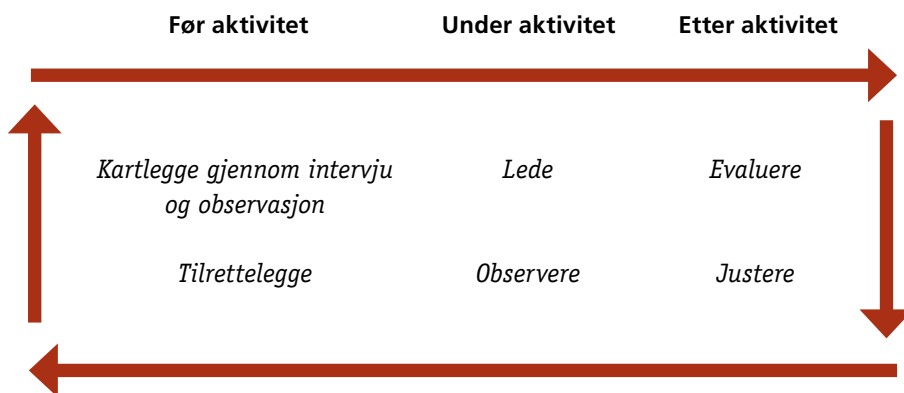
Derneft må aktiviteten ledes og gjennomføres. Her må en også legge vekt på observasjon av aktiviteten, og hvilken respons som oppstår. Til slutt må den evalueres, slik at erfaringene kan vise hva som har funget, og hva som eventuelt må endres. Dette med tanke på å skape likevekt og et samspill som gir mening og fellesskap. Målet er at musikken skal samle og forene. Som pedagog eller terapeut må en være oppmerksom på både de positive og de negative resultatene som fremkommer. Musikk oppleves ikke alltid som positivt, og musikken kan gi mange ulike følelser. Dersom en har valgt «feil» musikk, feil tidspunkt eller liknende kan musikk skape negative følelser som kan gi utløp for sinne og i verste fall utagering. Bjørkvold (1998) påpeker at valg av type musikk ikke alltid er risikofritt og at «din sang passer ikke alltid min sang». I siste

instans kan det tenkes at en ikke «treffer» med musikk som inkluderingsverktøy, og at opplevelsen blir oppfattet som overveiende negativ. Da må en kanskje avslutte musikkaktiviteten og heller legge til rettet for helt andre aktuelle aktiviteter, som kan gi positive opplevelser.

Likeledes må også musikkbegrepet forstås i utvidet forstand, da alt fra vindsus i en skog til en stadionkonsert i denne sammenheng, kan sies å være innenfor vår definisjon av musikk. Det avgjørende blir ikke typen musikk, eller kvaliteten på en utøver, men hvordan musikken rører eller berører den enkelte. Det fine med å bruke musikk som verktøy, er også at det ikke er noen aldersgrense eller krav til kognitive eller fysiske ferdigheter for, hvilke måter musikk kan brukes i samspill med alle fra de yngste til de eldste.

I eventyret var tinnsoldaten og danserinnen ulike. Den ene som var lagd av tinn manglet et ben, mens den andre som var lagd av papir framsto som fullkommen. Eventyret avslut-

Figur (grafik: Anette Lind efter forfatters skitse)

tes med, at begge forenes i en felles skjebne i kakkelovnen, hvor det blir et hjerte igjen av tinnsoldaten, mens det kun blir aske igjen av danserinnen. Hjertet kan kanskje symbolisere at den standhaftige tinnsoldaten til slutt nådde sitt mål, men hva symboliserer da asken? Symboliserer den at det ikke ble noe igjen av danserinnen, eller symboliserer den kanskje at aske er det reneste som finnes og at danserinnen gjenoppsto, som en fugl føniks, i tinnsoldatens hjerte?

Realiteten er nok dessverre ofte at gapet som var mellom tinnsoldaten og danserinnen vil forbli et gap, og at deres veier nok ikke alltid vil krysses i den virkelige verden. Vi må likevel ikke slutte å arbeide for at målet i møtet mellom inkludering og musikk, er å skape tilhørighet og magiske øyeblikk for alle, uavhengig av når de oppstår eller hvem en er.

Litteraturliste

- Andersen, H.C. (1963) *Den Standhaftige Tinsoldat*. I Andersen, H.C. Eventyr Bd. 1 hentet fra https://web.archive.org/web/20160407061134/http://adl.dk/adl_pub/vaerker/cv/e_vaerk/e_vaerk.xsql?ff_id=22&id=2252&hist=fmD&n-noc=adl_pub
- Benestad, F. (1998) *Musikk lære* Oslo (NO): Universitetsforlaget.
- Bjørkvold, J-R. (1998) *Skilpaddens sang*. Oslo (NO): Freidig Forlag
- Bonde, L. O. & Koudal, J. H. (2015) *Musik som identitet*. I Tidsskriftet Kulturstudier 2015/2. København (DK): Erhvervsskolernes forlag.
- Bonde, L. O. (2015) *Det man hører, er man selv – music og identitet set gjennom musikkforskningen briller*. I Tidsskriftet Kulturstudier 2015/2. København (DK): Erhvervsskolernes forlag.
- Dissanayake, E. (2012) *The earliest narratives were musical*. I Research Studies in Music Education 34(1). London (UK): SAGE.
- Johannessen, M. S. (2018) *Hva motiverer til frivillig arbeid på livsgledeshjem?* Oslo (NO): VID vitenskapelige høgskole.
- Johannessen, M. S. (2019) *Teknologi, sang og frivillighet gir livsglede for eldre*. I Harstad Tidende 2019 (2019-05-31) Harstad (NO): Polaris Media Nord-Norge.
- Krüger, V & Strandbu, A. (2015) *Musikk, ungdom, deltakelse – musikk i forebyggende arbeid*. Oslo (NO): Universitetsforlaget.
- Mastnak, W & Toropova, A. (2018) *Experoencing of Music as the Basis of the Effectiveness of Music Therapy*. London (UK): Routledge.
- Mehr, A, S., Singh, M., Knox, D., Ketter, D, M., Pickens-Jones, D.,... (2019) *Universality and diversity in human song*. Science, 1, Vol 366, Issue 6468. Hentet fra <https://science.sciencemag.org/content/sci/366/6468/eaax0868.full.pdf>
- Morken, I. (2007) *Normalitetssertrisme og integrering av mennesker med funksjonshemming*. I Simonsen, E og Johnsen, B. E. (Red.), Utenfor regelen, Oslo, Unipub forlag, Oslo, 2007
- Platon (2005a) *Samlede verker, bind 1: Protagoras – Euthyfron – Forsvarstalen – Kriton*. Oslo (NO): Vidarforlaget.
- Platon (2005b) *Samlede verker, bind 7: Filebos – Kratylos – Timaios – Kritias*. Oslo (N): Vidarforlaget.
- Ruud, E. (2013) *Musikk og identitet*. Oslo (NO): Universitetsforlaget.
- Thomsen, T. (2007a) Om Emma og Markus i verdenslandsbyen. Tidsskriftet Skolepsykologi 2007/2, Gran (NO): Forum for psykologer i kommuner/fylkeskommuner.
- Thomsen, T. (2007b) Å være ulik og likevel likeverdig ...? Tidsskriftet Specialpædagogik 2007/6, København (DK): Interessentskabet Specialpædagogik.
- Unesco (2008) *Inclusive education: The way of the future*. Hentet fra http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/COPs/Pages_documents/Comparative_Research/CONFINTED_48_Inf_3_English.pdf
- Vygotsky, L. S. (1978) *Mind in society: the development of higher psychological processes*. Boston (Massachusetts, USA): Harvard University Press.

terje.thomsen@uit.no
og mona.s.johannesen@uit.no ■